

Η σπουδαιότητα των επιμέρους τομέων αυτοαντίληψης ως παράγοντας διαφοροποίησης της συνάφειάς τους με την αυτοαντίληψη

ΕΥΗ ΜΑΚΡΗ-ΜΠΟΤΣΑΡΗ
Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στόχος της έρευνας ήταν ο έλεγχος της υπόθεσης αλληλεπίδρασης που διατυπώθηκε για πρώτη φορά από τον James (1890) και επαλήθευσε στο προσκήνιο 100 χρόνια αργότερα από τον Rosenberg, σύμφωνα με την οποία η συνάφεια ενός τομέα αυτοαντίληψης με την αυτοεκτίμηση εξαρτάται από τη σπουδαιότητα την οποία το ίδιο άτομο αποδίδει στον τομέα αυτό. Η Κλίμακα Αυτοαντίληψης για Εφήβους της Harter χορηγήθηκε σε ένα δείγμα 1033 Ελλήνων μαθητών της Β' και της Γ' Λυκείου. Τα αποτελέσματα μιας σειράς αναλύσεων διακύμανσης έδειξαν ότι όσο υψηλότερη είναι η αυτοαντίληψη στους εξεταζόμενους στη μελέτη μας οκτώ επιμέρους τομείς, τόσο υψηλότερη είναι και η αυτοεκτίμηση. Επιπλέον, στους τομείς των σχέσεων με τους συνομηλίκους, της αθλητικής ικανότητας, της φυσικής εμφάνισης, των συναισθηματικών-διαφυλικών σχέσεων, της διαγωγής-συμπεριφοράς και της στενής φιλίας η αλληλεπίδραση μεταξύ της αυτοαντίληψης και της σπουδαιότητας των τομέων στην αυτοεκτίμηση προέκυψε στατιστικά σημαντική. Μάλιστα, στους τομείς της φυσικής εμφάνισης, των συναισθηματικών-διαφυλικών σχέσεων, των σχέσεων με τους συνομηλίκους και της διαγωγής-συμπεριφοράς το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας της αλληλεπίδρασης αυτής ήταν μικρότερο του $p = .01$. Αυτοί ήταν και οι τομείς που είχαν μια μέτρια έως ισχυρή σχέση με την αυτοεκτίμηση.

Λέξεις κλειδιά: Αυτοεκτίμηση, Έννοια του εαυτού, Τομείς αυτοαντίληψης.

Όπως πρώτος ισχυρίστηκε ο William James (1890/1963), ως ενήλικες διαμορφώνουμε μια σφαιρική άποψη για την αξία μας ως άτομα, πέραν των αυτοπεριγραφών μας στους διάφορους τομείς της ζωής μας. Αυτή η σφαιρική άποψη για την αξία μας ως άτομα είναι η *αυτοεκτίμηση*, η αξιολογική-συναισθηματική συνιστώσα της έννοιας του εαυτού (Burns, 1982). Η δεύτερη συνιστώσα της έννοιας του εαυτού, η περιγραφική-γνωστική, είναι η *αυτοαντίληψη* (Harter, 1986. Hattie, 1992. Marsh, 1993). Σύμφωνα με την επι-

κρατούσα σήμερα άποψη (Harter, 1983, 1990. Marsh, 1993. Marsh, Smith, & Barnes, 1983. Shavelson, Hubner, & Stanton, 1976), οι ενδοατομικές και διατομικές διαφορές στην έννοια του εαυτού δεν είναι δυνατόν να κατανοηθούν πλήρως, αν αγνοηθεί η πολυδιάστατη φύση των αυτοπεριγραφικών εκτιμήσεων.

Υιοθετώντας τον ισχυρισμό του James (1890/1963) πολλοί μεταγενέστεροι ερευνητές, όπως για παράδειγμα η Harter (1987, 1990) και ο Marsh (1988, 1990), έχουν και αυτοί υποστηρίξει

ότι η αυτοεκτίμηση είναι από μόνη της μια εννοιολογική κατασκευή και, επομένως, στα πολυδιάστατα όργανα μέτρησης της έννοιας του εαυτού πρέπει να αξιολογείται με το δικό της, ανεξάρτητο σύνολο ερωτήσεων. Ένας τέτοιος εννοιολογικός και εμπειρικός διαχωρισμός των δύο πτυχών της έννοιας του εαυτού επιτρέπει, πέραν των άλλων, και την πρόβλεψη της αυτοεκτίμησης από τις αυτοαντιλήψεις στους επιμέρους τομείς.

Κατά τον James (1890/1963) η αυτοεκτίμηση επηρεάζεται από τις προσωπικές φιλοδοξίες (επιδιώξεις) και τις υποκειμενικές αξιολογήσεις του ατόμου ως προς την επίτευξη ή όχι των επιδιωκόμενων στόχων του. Ο James πρότεινε μια μαθηματική σχέση, η οποία ορίζει την *αυτοεκτίμηση* ως το *πηλίκο των επιτυχιών του ατόμου προς τις επιδιώξεις ή φιλοδοξίες του*: αυτοεκτίμηση = επιτυχίες/επιδιώξεις. Πολλοί μεταγενέστεροι ερευνητές, όπως για παράδειγμα η Harter (1986), ο Hattie (1992), οι Hoge και McCarthy (1984), ο Marsh (1986), και ο Rosenberg (1965, 1979), προσπάθησαν να κάνουν λειτουργικό τον ορισμό του James (1890/1963) θεωρώντας ότι το επίπεδο αυτοαντίληψης αντανakλά τις επιτυχίες του ατόμου στους διάφορους τομείς της ζωής του και η σπουδαιότητα, την οποία το ίδιο το άτομο αποδίδει στους τομείς αυτούς, τις επιδιώξεις ή φιλοδοξίες του. Στη βάση της θεωρήσης αυτής, ο μαθηματικός τύπος του James υποδηλώνει ότι, αν κάποιος έχει υψηλή αυτοαντίληψη σε τομείς που κρίνονται από τον ίδιο σημαντικοί, το αποτέλεσμα θα είναι υψηλή αυτοεκτίμηση. Αντίστροφα, αν κάποιος έχει χαμηλή αυτοαντίληψη σε τομείς που θεωρεί σημαντικούς, αυτό θα έχει ως επακόλουθο χαμηλή αυτοεκτίμηση. Στη θεωρία του James κρίσιμη ακόμα είναι η υπόθεση ότι η αυτοαντίληψη σε τομείς όπου κάποιος δεν έχει επιδιώξεις, δεν αποδυναμώνει ούτε ενισχύει την αυτοεκτίμησή του, αφού οι τομείς αυτοί δε θεωρούνται από το άτομο σημαντικοί και μπορούν, επομένως, να τεθούν στο περιθώριο.

Πολλές έρευνες έχουν προβάλει και τεκμηριώσει την άποψη ότι τα άτομα κατά τις αυτοπεριγραφές τους αποδίδουν διαφορετική σπου-

δαιότητα στους διάφορους τομείς της ζωής τους (Gergen, 1968. Harter, 1986. Harter & Monson, 1992. Kelly, 1955. Markus & Wurf, 1987. Rosenberg, 1979). Ωστόσο, η υπόθεση του James (1890/1963), σύμφωνα με την οποία η συνάφεια ενός τομέα του εαυτού με την αυτοεκτίμηση εξαρτάται από τη σπουδαιότητα του τομέα, αν και δείχνει λογικά αληθοφανής (Marsh, 1986, 1993) και φαίνεται εύκολο να ελεγχθεί, δεν έχει μέχρι πρόσφατα επαρκώς τεκμηριωθεί (Hattie, 1992).

Ο Rosenberg (1965, 1979) ήταν από τους πρώτους που επανέφεραν στο προσκήνιο την υπόθεση του James (1890/1963), υποστηρίζοντας ότι οι διάφοροι επιμέρους τομείς αυτοαντίληψης σταθμίζονται, ιεραρχούνται και συνδυάζονται σύμφωνα με μια άκρως σύνθετη εξίσωση, της οποίας το άτομο πιθανόν δεν έχει επίγνωση. Η θεωρία αυτοεκτίμησης του Rosenberg στηρίζεται σε μια *υπόθεση αλληλεπίδρασης*, σύμφωνα με την οποία ένα υψηλό επίπεδο αυτοαντίληψης σε κάποιον τομέα αυξάνει την αυτοεκτίμηση του ατόμου, με την αύξηση να είναι τόσο μεγαλύτερη, όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο αυτοαντίληψης και μεγαλύτερη η σπουδαιότητα του τομέα αυτού για το άτομο. Ένα χαμηλό επίπεδο αυτοαντίληψης σε κάποιον τομέα εξασθενεί την αυτοεκτίμηση του ατόμου, με τη μείωση να είναι τόσο μεγαλύτερη όσο χαμηλότερο είναι το επίπεδο αυτοαντίληψης και μεγαλύτερη η σπουδαιότητα του τομέα. Η υπόθεση αλληλεπίδρασης του Rosenberg μπορεί κατά τον Marsh (1986) να αποδοθεί γραφικά, όπως στο Σχήμα 1.

Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να επιστημονομεν μια διαφορά, η οποία φαίνεται να υπάρχει ανάμεσα στην αρχική υπόθεση του James (1890/1963) και την επαναδιατύπωσή της από τον Rosenberg (1965, 1979). Κατά τον James η αυτοεκτίμηση κάποιου επηρεάζεται από τις αυτοαντιλήψεις του μόνο στους σημαντικούς τομείς της ζωής του. Αντίθετα, ο Rosenberg, όπως εξάλλου φανερώνει και το Σχήμα 1, ισχυρίστηκε ότι επίδραση της αυτοαντίληψης στην αυτοεκτίμηση υπάρχει ακόμα και όταν ένας τομέας δε θεωρείται από το άτομο σημαντικός, με την επί-

δραση αυτή να είναι βέβαια ασθενέστερη από ό,τι στην περίπτωση που στον τομέα αποδίδεται μεγάλη σπουδαιότητα.

Συνεπώς με την υπόθεση των James (1890/1963) και Rosenberg (1965, 1979) είναι και τα ευρήματα του Tesser (1980, 1988), και των Tesser και Campbell (1983), οι οποίοι έδειξαν ότι η χαμηλή αυτοαντίληψη σε έναν τομέα που θεωρείται από το άτομο σημαντικός, συνιστά απειλή για την αυτοεκτίμησή του.

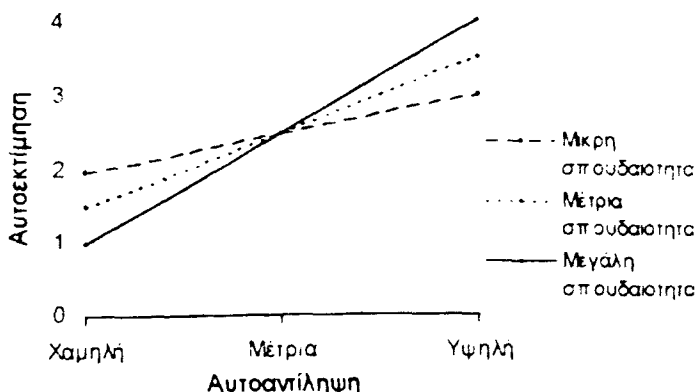
Πολλοί ερευνητές (Harter, 1985, 1986, 1988, 1990, 1993. Hoge & McCarthy, 1984. Kaplan, 1980. Marsh, 1986. Messer & Harter, 1986. Neemann & Harter, 1986) προσπάθησαν να τεκμηριώσουν την υπόθεση των James (1890/1963) και Rosenberg (1965, 1979) με εξισώσεις συμμεταβολής, όπου εξαρτημένη μεταβλητή ήταν η αυτοεκτίμηση και ανεξάρτητες μεταβλητές οι αυτοαντίληψεις στους επιμέρους τομείς, σταθμισμένες στη βάση της υποκειμενικής σπουδαιότητας των τομέων, είτε διαμέσου του γινομένου [αυτοαντίληψη x σπουδαιότητα], είτε διαμέσου της διαφοράς [αυτοαντίληψη - σπουδαιότητα]. Κατά την άποψη του Hattie (1992) και του Marsh

(1986) τα ευρήματα των μελετών αυτών δε φαίνεται να παρέχουν επαρκή τεκμηρίωση της υπόθεσης αλληλεπίδρασης.

Στόχοι και υποθέσεις της έρευνας

Στόχος της έρευνας ήταν ο έλεγχος της υπόθεσης αλληλεπίδρασης των James (1890/1963) και Rosenberg (1965, 1979), σύμφωνα με την οποία η σπουδαιότητα την οποία το άτομο αποδίδει στους επιμέρους τομείς της ζωής του, διαφοροποιεί τη συνάφειά τους με την αυτοεκτίμηση. Η υπόθεση αυτή δεν έχει μέχρι πρόσφατα επαρκώς τεκμηριωθεί (Hattie, 1992), γεγονός που κατά τον Marsh (1986) οφείλεται, κυρίως, στον τρόπο στάθμισης των βαθμών αυτοαντίληψης είτε διαμέσου του γινομένου [αυτοαντίληψη x σπουδαιότητα], είτε διαμέσου της διαφοράς [αυτοαντίληψη - σπουδαιότητα]. Ο Marsh (1986) υποστηρίζει, ακόμα, ότι η υπόθεση του James (1890/1963), πριν από 100 περίπου χρόνια, και του Rosenberg (1965, 1979) μεταγενέστερα, είναι ιδιαίτερα ελκυστική για να απορ-

Σχήμα 1
Γραφική απεικόνιση της υπόθεσης του
Rosenberg (1965, 1979) κατά Marsh (1986)



ριφθεί πλήρως και προτείνει, όπως και ο Hattie (1992), τον περαιτέρω έλεγχο της.

Με βάση τα θεωρητικά και εμπειρικά δεδομένα της διεθνούς βιβλιογραφίας, υποθέσαμε ότι :

1. Τα άτομα αποδίδουν διαφορετική σπουδαιότητα στους επιμέρους τομείς της ζωής τους.

2. Χαμηλό επίπεδο αυτοαντίληψης σε κάποιον τομέα αντιστοιχεί σε αυτοεκτίμηση, η οποία είναι τόσο πιο χαμηλή, όσο πιο μεγάλη είναι η σπουδαιότητα του τομέα για το άτομο.

3. Ανερχομένου του επιπέδου αυτοαντίληψης ανέρχεται και η αυτοεκτίμηση, με το ρυθμό ανόδου να είναι μεγαλύτερος, όταν ο τομέας θεωρείται από το άτομο σημαντικός.

Μέθοδος

Δείγμα

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 1033 μαθητές των δύο τελευταίων τάξεων γενικών και τεχνικών Λυκείων του Ν. Αττικής. Από τους μαθητές αυτούς, οι 574 (277 αγόρια και 297 κορίτσια) φοιτούσαν στη Β' Λυκείου και οι υπόλοιποι 459 (213 αγόρια και 246 κορίτσια) στη Γ' Λυκείου. Οι δύο αυτές ηλικιακές ομάδες επελέγησαν δεδομένου ότι έχει προταθεί (Marsh, 1986) ο έλεγχος της υπόθεσης αλληλεπίδρασης να γίνεται με δείγματα μαθητών της ύστερης εφηβείας ή ενηλίκων.

Μέσα μέτρησης

Αυτοαντίληψη. Για τη μέτρηση της αυτοαντίληψης χρησιμοποιήθηκε η κλίμακα της Harter (1988) για μαθητές Λυκείου, ηλικίας 15-18 ετών. Η εγκυρότητα και η αξιοπιστία της κλίμακας αυτής στον ελληνικό χώρο, όπως και της αντίστοιχης κλίμακας (Harter, 1985) για μαθητές του Δημοτικού και του Γυμνασίου, έχουν διερευνηθεί σε προηγούμενες μελέτες μας (Makri-Botsari & Robinson, 1991. Μακρή-Μπότσαρη, 1996, 1997, 2000).

Αν και κατά την παραγοντοποίηση της κλίμακας χρησιμοποιήθηκαν οι ερωτήσεις και των εν-

νέα υποκλιμάκων της κλίμακας αυτής, οι οποίες αποτυπώνουν οκτώ επιμέρους τομείς αυτοαντίληψης (σχολική ικανότητα, σχέσεις με τους συνομηλίκους, αθλητική ικανότητα, φυσική εμφάνιση, εργασιακή ικανότητα, συναισθηματικές-διαφυλικές σχέσεις, διαγωγή-συμπεριφορά, στενή φίλια), καθώς και την αυτοεκτίμηση των μαθητών, η ανάλυση δεν ανέδειξε την υποκλίμακα της αυτοεκτίμησης ως διακριτό παράγοντα. Μια ενδεχόμενη ερμηνεία του ευρήματος αυτού μπορεί κατά την Harter (1987, 1990) να δοθεί στη βάση της υπόθεσης των James (1890/1963) και Rosenberg (1965, 1979), η οποία ελέγχεται στην παρούσα έρευνα, ότι δηλαδή η συνάφεια ενός τομέα αυτοαντίληψης με την αυτοεκτίμηση εξαρτάται από τη σπουδαιότητα που έχει για το άτομο ο τομέας αυτός. Δεδομένου ότι η σπουδαιότητα των διάφορων τομέων ποικίλλει από άτομο σε άτομο, φαίνεται πράγματι λογικό οι ερωτήσεις αυτοεκτίμησης να μην ομαδοποιούνται συστηματικά στον ίδιο διακριτό παράγοντα. Για τους μαθητές της εξεταζόμενης ηλικιακής ομάδας από τις πέντε ερωτήσεις αυτοεκτίμησης, οι τέσσερις φορτίζουν στον παράγοντα της φυσικής εμφάνισης και μία στον παράγοντα των σχέσεων με τους συνομηλίκους (Μακρή-Μπότσαρη, 1997, 2000). Πρέπει, όμως, εδώ να παρατηρήσουμε ότι στους μαθητές του Δημοτικού και του Γυμνασίου οι μισές από τις ερωτήσεις αυτοεκτίμησης της κλίμακας για τη μέτρηση της αυτοαντίληψης μαθητών της πρώτης εφηβείας φορτίζουν στον παράγοντα της φυσικής εμφάνισης και οι άλλες μισές ισοκατανέμονται μεταξύ των τομέων της σχολικής ικανότητας, της διαγωγής-συμπεριφοράς και της κοινωνικής αποδοχής από τους συνομηλίκους (Μακρή-Μπότσαρη, 1996, 1997). Τα ευρήματα αυτά συμφωνούν με τα ευρήματα της Harter (1986, 1987, 1988, 1990). Αξίζει, πάντως, να σημειωθεί ότι σύμφωνα με τα ευρήματα μελετών στον ελληνικό (Χατζηχρήστου & Hopf, 1992) και το διεθνή χώρο (Wylie, 1989), ούτε κατά τις παραγοντικές αναλύσεις των Ερωτηματολόγιων Αυτοπεριγραφής του Marsh (Marsh, 1988, 1990. Marsh et al., 1983) οι ερωτήσεις αυτοεκτίμησης ομαδοποιούνται συστηματικά στον

ίδιο διακριτό παράγοντα. Η υποκλίμακα μάλιστα αυτοεκτίμησης των ερωτηματολογίων του Marsh αποτελεί παραλλαγή της Κλίμακας Αυτοεκτίμησης του Rosenberg (1965). Παρά ταύτα, τόσο η Harter όσο και ο Marsh, προσδιορίζουν το βαθμό αυτοεκτίμησης από το μέσο όρο των τιμών των ερωτήσεων από τις οποίες αποτελείται η υποκλίμακα αυτοεκτίμησης των εργαλείων που έχουν αναπτύξει.

Τα ευρήματα αυτά θέτουν ορισμένα θεωρητικά προβλήματα για μελλοντική έρευνα, ένα από τα οποία είναι και η διαμόρφωση μιας κλίμακας για τη μέτρηση της αυτοεκτίμησης, η οποία να αναδεικνύεται ως διακριτός παράγοντας κατά την παραγοντοποίηση του εργαλείου για τη μέτρηση των δύο πτυχών της έννοιας του εαυτού: της πολυδιάστατης περιγραφικής και της σφαιρικής αξιολογικής. Πιστεύουμε ότι η δυνατότητα κατασκευής μιας τέτοιας κλίμακας δεν αντιτίθεται, απαραίτητα, στην άποψη της Harter (1987) ότι η αυτοεκτίμηση είναι ποιοτικά διαφορετική από τις αυτοαντιλήψεις στους επιμέρους τομείς. Εξάλλου, μια τέτοια κλίμακα θα μπορούσε επιπλέον να συμβάλει και στη διερεύνηση της ιεραρχικής δομής της έννοιας του εαυτού (Shavelson et al., 1976), η οποία ομοίως δεν έχει επαρκώς τεκμηριωθεί και αποτελεί αντικείμενο έντονης ερευνητικής προσπάθειας.

Αξιολόγηση της σπουδαιότητας. Για την αξιολόγηση της σπουδαιότητας που αποδίδουν οι μαθητές στους διάφορους τομείς της ζωής τους χρησιμοποιήθηκε ειδική κλίμακα (Harter, 1988) αποτελούμενη από 16 ερωτήσεις/δηλώ-

σεις, δύο ανά τομέα αυτοαντίληψης. Όπως και στην κλίμακα για τη μέτρηση της αυτοαντίληψης, έτσι και εδώ, οι ερωτήσεις στις οποίες καλείται να απαντήσει ο έφηβος, κάνουν χρήση ενός δυαδικού σχήματος της μορφής: "Μερικοί έφηβοι δε θεωρούν καθόλου σημαντικό το να έχουν πολλούς φίλους" ό μ ω ς "Άλλοι έφηβοι θεωρούν ότι το να έχουν πολλούς φίλους είναι σημαντικό".

Ο μαθητής καλείται πρώτα να αποφασίσει ποιός τύπος ατόμου, από τους δύο εναλλακτικούς που περιγράφονται στο κάθε σκέλος της δήλωσης, του ταιριάζει περισσότερο. Στη συνέχεια καλείται να διαλέξει, αν η περιγραφή που επέλεξε του ταιριάζει απόλυτα ή μάλλον. Η απάντηση βαθμολογείται σε μια κλίμακα τεσσάρων διαβαθμίσεων (1-4), όπου η τιμή 4 δηλώνει την πιο μεγάλη σπουδαιότητα και η τιμή 1 την πιο μικρή.

Ο μέσος όρος των τιμών των δύο ερωτήσεων που αξιολογούν πόσο σημαντικός θεωρείται από το μαθητή ένας τομέας, αποτελεί το *βαθμό σπουδαιότητας* του τομέα.

Αποτελέσματα

Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται οι μέσοι όροι και οι τυπικές αποκλίσεις των βαθμών σπουδαιότητας για τους εξεταζόμενους στη μελέτη μας οκτώ επιμέρους τομείς. Η ανάλυση διακύμανσης μονής κατεύθυνσης των βαθμών σπουδαιότητας κατά τομέα αποκάλυψε ότι οι παρατηρούμενες διαφορές στους μέσους όρους των βαθμών αυτών είναι στατιστικά σημαντικές, $F(7, 8256) = 226.056, p < .001$. Η μέθοδος πολλαπλών συ-

Πίνακας 1
Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις των βαθμών
σπουδαιότητας των επιμέρους τομέων

Επιμέρους τομείς	Μ. Ο.	Τ. Α.
Σχολική ικανότητα	2.83	.68
Σχέσεις με τους συνομηλίκους	2.81	.71
Αθλητική ικανότητα	2.62	.91
Φυσική εμφάνιση	3.02	.74
Εργασιακή ικανότητα	3.39	.63
Συναισθηματικές-διαφυλικές σχέσεις	3.34	.66
Διαγωγή-συμπεριφορά	3.10	.80
Στενή φίλια	3.61	.60

γκρίσεων του Scheffé έδειξε περαιτέρω ότι οι μαθητές, στο σύνολό τους, θεωρούν τον τομέα της στενής φιλίας ως τον πιο σημαντικό στη ζωή τους ($p < .001$) και τον αθλητικό τομέα ως το λιγότερο σημαντικό ($p < .001$). Εξάλλου, το μέγεθος των τυπικών αποκλίσεων των βαθμών σπουδαιότητας των τομέων, το οποίο κυμαίνεται από .60 έως .91, υποδηλώνει σημαντική μεταβλητότητα μεταξύ των μαθητών.

Τα ευρήματα αυτά δείχνουν ότι οι μαθητές της ύστερης εφηβείας αποδίδουν διαφορετική σπουδαιότητα στους διάφορους τομείς της ζωής τους, επαληθεύοντας έτσι την πρώτη υπόθεση της έρευνας.

Προκειμένου να διερευνήσουμε κατά πόσον η συνάφεια μεταξύ της αυτοεκτίμησης και των επιμέρους τομέων αυτοαντίληψης μεταβάλλεται ως συνάρτηση της σπουδαιότητας των τομέων, οι μαθητές του δείγματος κατετάγησαν, ξεχωριστά για κάθε τομέα, σε δύο ομάδες: σε αυτούς που αποδίδουν μεγάλη σπουδαιότητα στον το-

μέα και σε εκείνους που θεωρούν τον τομέα λιγότερο σημαντικό. Ένας τομέας θεωρείται σημαντικός για το μαθητή, αν και οι δύο ερωτήσεις με τις οποίες αξιολογείται η σπουδαιότητά του, είχαν βαθμολογηθεί με τουλάχιστον 3.

Στον Πίνακα 2 παρουσιάζονται οι δείκτες συνάφειας (Pearson r) μεταξύ της αυτοεκτίμησης και των αυτοαντίληψεων στους οκτώ επιμέρους τομείς κατά φύλο και επίπεδο σπουδαιότητας των τομέων. Τα στοιχεία του Πίνακα 2 δείχνουν ότι, στο σύνολο των μαθητών, τη στενότερη συνάφεια με την αυτοεκτίμηση έχει ο τομέας της φυσικής εμφάνισης. Η συνάφεια μάλιστα αυτή είναι πολύ ισχυρή ($r = .66$). Τη δεύτερη στενότερη σχέση με την αυτοεκτίμηση φαίνεται να έχουν οι τομείς των συναισθηματικών-διαφυλικών σχέσεων ($r = .46$) και των σχέσεων με τους συνομηλικούς ($r = .42$). Οι δείκτες αυτοί κινούνται, επίσης, σε σχετικά υψηλά επίπεδα. Οι τομείς της διαγωγής-συμπεριφοράς και της σχολικής ικανότητας έχουν μια πιο μέτρια σχέση με

Πίνακας 2

Δείκτες συνάφειας (Pearson r) μεταξύ της αυτοεκτίμησης και των αυτοαντίληψεων στους επιμέρους τομείς κατά φύλο και επίπεδο σπουδαιότητας των τομέων

Επιμέρους τομείς	Σπουδαιότητα						Αγόρια	Κορίτσια	Σύνολο
	Μικρή			Μεγάλη					
	Αγόρια	Κορίτσια	Σύνολο	Αγόρια	Κορίτσια	Σύνολο			
Σχολική ικανότητα	.23**	.34**	.30**	.32**	.36**	.36**	.26**	.35**	.32**
Σχέσεις με τους συνομηλικούς	.35**	.35**	.36**	.49**	.59**	.54**	.40**	.42**	.42**
Αθλητική ικανότητα	.16**	.22**	.22**	.28**	.17	.29**	.23**	.17**	.24**
Φυσική εμφάνιση	.33**	.40**	.38**	.62**	.74**	.70**	.57**	.71**	.66**
Εργασιακή ικανότητα	.14	.25	.18*	.17**	.26**	.23**	.19**	.26**	.22**
Συναισθηματικές-διαφυλικές σχέσεις	.04	.48**	.28**	.46**	.54**	.51**	.38**	.52**	.46**
Διαγωγή-συμπεριφορά	.17*	.19*	.18**	.45**	.35**	.39**	.38**	.33**	.35**
Στενή φιλία	.31**	.00	.18**	.25**	.19**	.21**	.25**	.14**	.18**

Σημείωση: Όλες οι άλλες συνάφειες είναι μη σημαντικές. *Επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας διπλής κατεύθυνσης $p = .05$, **Επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας διπλής κατεύθυνσης $p = .01$.

την αυτοεκτίμηση ($r = .35$ και $r = .32$, αντίστοιχα), ενώ οι συνάφειες της αυτοεκτίμησης με τους τομείς της αθλητικής ικανότητας, της εργασιακής ικανότητας και της στενής φιλίας, αν και στατιστικά σημαντικές, είναι ασθενείς και κινούνται σε επίπεδα πολύ κάτω του .30.

Τα στοιχεία του Πίνακα 2 δείχνουν, επίσης, ότι η συνάφεια ενός τομέα του εαυτού με την αυτοεκτίμηση εξασθενεί, όταν στον τομέα αποδίδεται μικρή σπουδαιότητα. Χρησιμοποιώντας το z -κριτήριο (Παρασκευόπουλος, 1990) για την αξιολόγηση της διαφοράς δύο δεικτών Pearson r , βρήκαμε ότι η εξασθένηση αυτή ήταν στατιστικά σημαντική στους τομείς της φυσικής εμφάνισης ($z = 5.17, p < .001$), των συναισθηματικών-διαφυλικών σχέσεων ($z = 3.56, p < .001$), των σχέσεων με τους συνομηλίκους ($z = 3.39, p < .001$) και της διαγωγής-συμπεριφοράς ($z = 3.36, p < .001$). Η σημαντική αυτή εξασθένηση είναι συνεπής με την υπόθεση αλληλεπίδρασης των James (1890/1963) και Rosenberg (1965, 1979).

Τα στοιχεία του Πίνακα 2 δείχνουν, ακόμα, ότι οι συνάφειες της αυτοεκτίμησης με τους επιμέρους τομείς αυτοαντίληψης είναι σε γενικές γραμμές ισχυρότερες στα κορίτσια από ό,τι στα αγόρια, είτε οι τομείς θεωρούνται σημαντικοί είτε όχι. Ωστόσο, στο σύνολο του δείγματος, οι παρατηρούμενες υπέρ των κοριτσιών διαφορές στις συνάφειες αυτές είναι στατιστικά σημαντικές μόνο στους τομείς της φυσικής εμφάνισης ($z = 3.84, p < .001$) και των συναισθηματικών-διαφυλικών σχέσεων ($z = 2.88, p < .01$). Μεταξύ των εξεταζόμενων στη μελέτη μας οκτώ επιμέρους τομέων αυτοαντίληψης ο μόνος τομέας, του οποίου η σχέση με την αυτοεκτίμηση είναι ισχυρότερη στα αγόρια από ό,τι στα κορίτσια ($z = 1.92, p = .05$), είναι ο τομέας της στενής φιλίας. Η σχέση πάντως του τομέα της στενής φιλίας με την αυτοεκτίμηση είναι και στα δύο φύλα ασθενής. Ας σημειωθεί, επίσης, ότι με μόνη εξαίρεση τον τομέα της στενής φιλίας, μειούμενη της σπουδαιότητας των άλλων επτά τομέων, οι συνάφειές τους με την αυτοεκτίμηση έχουν την τάση να εξασθενούν σε μικρότερο βαθμό στα κορίτσια από ό,τι στα αγόρια.

Με στόχο την περαιτέρω διερεύνηση της υπόθεσης αλληλεπίδρασης παρατηρήσαμε ότι, αν η υπόθεση αλληλεπίδρασης, όπως απεικονίζεται γραφικά στο Σχήμα 1, είναι αληθής, τότε θα πρέπει: (α) η αυτοαντίληψη στους επιμέρους τομείς να έχει σημαντική επίδραση στην αυτοεκτίμηση, και (β) να υπάρχει σημαντική αλληλεπίδραση της αυτοαντίληψης και της σπουδαιότητας των τομέων στην αυτοεκτίμηση.

Στη βάση της παρατήρησης αυτής οι μαθητές του δείγματος διαχωρίστηκαν, ανάλογα με το βαθμό αυτοαντίληψης σε κάθε έναν από τους οκτώ επιμέρους τομείς, σε τρεις ομάδες: χαμηλής, μέτριας και υψηλής αυτοαντίληψης. Τις ακραίες ομάδες, δηλαδή τις ομάδες με χαμηλή και υψηλή αυτοαντίληψη σε κάθε τομέα, αποτέλεσαν οι μαθητές των οποίων ο βαθμός αυτοαντίληψης απέχει από το μέσο όρο του δείγματος περισσότερο από το ήμισυ της τυπικής του απόκλισης. Αυτός ο τρόπος ομαδοποίησης των μαθητών, ο οποίος έγινε ξεχωριστά για κάθε τομέα, εξασφαλίζει ότι σε κάθε ομάδα θα υπάρχει ικανοποιητικός αριθμός υποκειμένων, ίσος περίπου με το ένα τρίτο του δείγματος. Στη συνέχεια οι μαθητές κάθε ομάδας διαχωρίστηκαν περαιτέρω σε αυτούς που αποδίδουν μεγάλη σπουδαιότητα στον τομέα και σε εκείνους που θεωρούν τον τομέα λιγότερο σημαντικό. Από το συνδυασμό των τριών επιπέδων αυτοαντίληψης (χαμηλή, μέτρια, υψηλή) με τα δύο επίπεδα σπουδαιότητας (μικρή, μεγάλη) προέκυψε, για κάθε τομέα, ένας 3×2 πίνακας με έξι φατνία.

Η κατανομή (απόλυτες συχνότητες) του επιπέδου σπουδαιότητας των επιμέρους τομέων ως προς το επίπεδο αυτοαντίληψης παρουσιάζεται στον Πίνακα 3. Στον Πίνακα 4 παρουσιάζονται οι μέσοι όροι των βαθμών αυτοεκτίμησης ως προς το επίπεδο αυτοαντίληψης σε κάθε τομέα και το επίπεδο σπουδαιότητας του τομέα.

Στη βάση της κατάταξης των μαθητών στις έξι αυτές υποομάδες πραγματοποιήσαμε, ξεχωριστά για κάθε τομέα, μια ανάλυση διακύμανσης διπλής κατεύθυνσης των βαθμών αυτοεκτίμησης κατά επίπεδο αυτοαντίληψης σε κάθε τομέα και επίπεδο σπουδαιότητας του τομέα, της οποί-

Πίνακας 3
Κατανομή του επιπέδου σπουδαιότητας των επιμέρους τομέων ως προς
το επίπεδο αυτοαντίληψης

Επιμέρους τομείς	Σπουδαιότητα	Αυτοαντίληψη			Σύνολο
		Χαμηλή	Μέτρια	Υψηλή	
Σχολική ικανότητα	Μικρή	222	167	173	562
	Μεγάλη	126	131	214	471
	Σύνολο	348	298	387	1033
Σχέσεις με τους συνομηλίκους	Μικρή	251	262	140	653
	Μεγάλη	93	129	158	380
	Σύνολο	344	391	298	1033
Αθλητική ικανότητα	Μικρή	268	304	172	762
	Μεγάλη	23	46	202	271
	Σύνολο	309	350	374	1033
Φυσική εμφάνιση	Μικρή	36	57	50	143
	Μεγάλη	317	289	284	890
	Σύνολο	353	346	334	1033
Εργασιακή ικανότητα	Μικρή	93	33	26	152
	Μεγάλη	263	268	350	881
	Σύνολο	356	301	376	1033
Συναισθηματικές -διαφυλικές σχέσεις	Μικρή	72	91	63	226
	Μεγάλη	226	278	303	807
	Σύνολο	298	369	366	1033
Διαγωγή-συμπεριφορά	Μικρή	188	94	24	306
	Μεγάλη	145	304	278	727
	Σύνολο	333	398	302	1033
Στενή φιλία	Μικρή	140	83	19	242
	Μεγάλη	176	279	336	791
	Σύνολο	316	362	355	1033

ας τα αποτελέσματα φαίνονται στον Πίνακα 5. Τα στοιχεία του Πίνακα 5 δείχνουν ότι η αυτοαντίληψη στους επιμέρους τομείς έχει σημαντική κύρια επίδραση στην αυτοεκτίμηση. Στους τομείς της σχολικής ικανότητας, των σχέσεων με τους συνομηλίκους, της αθλητικής ικανότητας, της φυσικής εμφάνισης, των συναισθηματικών-διαφυλικών σχέσεων και της στενής φιλίας η επίδραση αυτή ήταν μάλιστα σημαντική και στα

δύο επίπεδα σπουδαιότητας των τομέων. Τα ευρήματα αυτά δείχνουν ότι όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο αυτοαντίληψης σε κάποιον τομέα, τόσο υψηλότερο είναι και το επίπεδο αυτοεκτίμησης.

Επιπλέον, στους τομείς των σχέσεων με τους συνομηλίκους, της αθλητικής ικανότητας, της φυσικής εμφάνισης, των συναισθηματικών-διαφυλικών σχέσεων, της διαγωγής-συμπεριφο-

Πίνακας 4
Μέσοι όροι των βαθμών αυτοεκτίμησης ως προς το επίπεδο αυτοαντίληψης σε κάθε τομέα και το επίπεδο σπουδαιότητας του τομέα

Επιμέρους τομείς	Σπουδαιότητα	Αυτοαντίληψη			Σύνολο
		Χαμηλή	Μέτρια	Υψηλή	
Σχολική ικανότητα	Μικρή	2.66	2.95	3.03	2.86
	Μεγάλη	2.52	2.87	3.03	2.85
	Σύνολο	2.61	2.91	3.03	2.85
Σχέσεις με τους συνομηλίκους	Μικρή	2.63	2.91	3.21	2.86
	Μεγάλη	2.29	2.85	3.15	2.84
	Σύνολο	2.53	2.89	3.17	2.85
Αθλητική ικανότητα	Μικρή	2.67	2.89	2.97	2.83
	Μεγάλη	2.52	2.65	3.03	2.92
	Σύνολο	2.66	2.86	3.00	2.85
Φυσική εμφάνιση	Μικρή	2.68	2.92	3.22	2.96
	Μεγάλη	2.34	2.89	3.33	2.84
	Σύνολο	2.37	2.90	3.32	2.85
Εργασιακή ικανότητα	Μικρή	2.76	2.70	3.06	2.80
	Μεγάλη	2.67	2.86	3.01	2.86
	Σύνολο	2.69	2.84	3.01	2.85
Συναισθηματικές -διαφυλικές σχέσεις	Μικρή	2.62	2.92	3.02	2.85
	Μεγάλη	2.40	2.85	3.19	2.85
	Σύνολο	2.46	2.87	3.16	2.85
Διαγωγή-συμπεριφορά	Μικρή	2.66	2.86	2.88	2.74
	Μεγάλη	2.45	2.95	3.09	2.90
	Σύνολο	2.57	2.92	3.08	2.85
Στενή φιλία	Μικρή	2.84	2.85	3.37	2.89
	Μεγάλη	2.64	2.82	2.97	2.84
	Σύνολο	2.73	2.83	2.99	2.85

ράς και της στενής φιλίας η αλληλεπίδραση της αυτοαντίληψης και της σπουδαιότητας των τομέων στην αυτοεκτίμηση βρέθηκε να είναι στατιστικά σημαντική ή να προσεγγίζει το όριο στατιστικής σημαντικότητας ($p = .05$), επαληθεύοντας έτσι σε γενικές γραμμές τη δεύτερη και την τρίτη υπόθεση της έρευνας. Ωστόσο, δεδομένου και του μεγάλου μεγέθους του δείγματος της μελέτης μας, η υπόθεση αλληλεπίδρασης

φαίνεται να τεκμηριώνεται αυστηρότερα ($p < .01$) στους τομείς των σχέσεων με τους συνομηλίκους, της φυσικής εμφάνισης, των συναισθηματικών-διαφυλικών σχέσεων και της διαγωγής-συμπεριφοράς, οι οποίοι έχουν μια μέτρια έως ισχυρή σχέση με την αυτοεκτίμηση. Οι σημαντικές αυτές αλληλεπιδράσεις δείχνουν ότι ανερχομένου του επιπέδου αυτοαντίληψης ανέρχεται και η αυτοεκτίμηση, με την άνοδο να είναι με-

Πίνακας 5

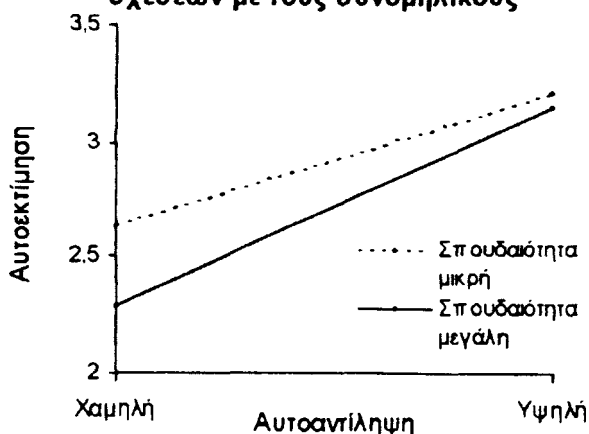
Ανάλυση διακύμανσης διπλής κατεύθυνσης των βαθμών αυτοεκτίμησης των μαθητών του δείγματος ως προς το επίπεδο αυτοαντίληψης σε κάθε τομέα και το επίπεδο σπουδαιότητας του τομέα

Επιμέρους τομείς	F	p	eta ² (%)
Σχολική ικανότητα			
Κύριες επιδράσεις			
Αυτοαντίληψη	43.794	.000	7.8
Σπουδαιότητα	2.662	.103	.3
Αλληλεπίδραση			
Αυτοαντίληψη x Σπουδαιότητα	1.098	.334	.2
Σχέσεις με τους συνομηλίκους			
Κύριες επιδράσεις			
Αυτοαντίληψη	96.792	.000	15.8
Σπουδαιότητα	12.426	.000	1.2
Αλληλεπίδραση			
Αυτοαντίληψη x Σπουδαιότητα	5.089	.006	1.0
Αθλητική ικανότητα			
Κύριες επιδράσεις			
Αυτοαντίληψη	21.948	.000	4.1
Σπουδαιότητα	.828	.363	.1
Αλληλεπίδραση			
Αυτοαντίληψη x Σπουδαιότητα	3.441	.032	.7
Φυσική εμφάνιση			
Κύριες επιδράσεις			
Αυτοαντίληψη	269.911	.000	34.4
Σπουδαιότητα	1.571	.210	.2
Αλληλεπίδραση			
Αυτοαντίληψη x Σπουδαιότητα	6.984	.001	1.3
Εργασιακή ικανότητα			
Κύριες επιδράσεις			
Αυτοαντίληψη	22.512	.000	4.2
Σπουδαιότητα	.188	.665	.0
Αλληλεπίδραση			
Αυτοαντίληψη x Σπουδαιότητα	1.622	.198	.3
Συναισθηματικές-διαφυλικές σχέσεις			
Κύριες επιδράσεις			
Αυτοαντίληψη	114.815	.000	18.2
Σπουδαιότητα	.996	.318	.1
Αλληλεπίδραση			
Αυτοαντίληψη x Σπουδαιότητα	5.660	.004	1.1
Διαγωγή-συμπεριφορά			
Κύριες επιδράσεις			
Αυτοαντίληψη	49.380	.000	8.8
Σπουδαιότητα	.491	.483	.0
Αλληλεπίδραση			
Αυτοαντίληψη x Σπουδαιότητα	6.283	.002	1.2
Στενή φιλία			
Κύριες επιδράσεις			
Αυτοαντίληψη	17.859	.000	3.4
Σπουδαιότητα	9.144	.003	.9
Αλληλεπίδραση			
Αυτοαντίληψη x Σπουδαιότητα	2.653	.071	.5

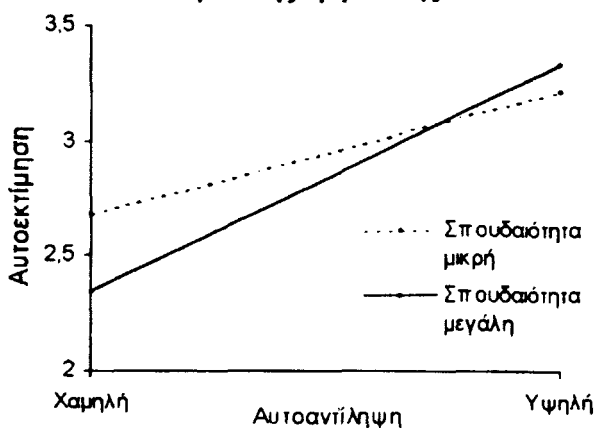
Πίνακας 6
Ανάλυση διακύμανσης διπλής κατεύθυνσης των βαθμών αυτοεκτίμησης ως προς το επίπεδο αυτοαντίληψης σε κάθε τομέα και το επίπεδο σπουδαιότητας του τομέα κατά φύλο

Επιμέρους τομείς	Αγόρια			Κορίτσια		
	F	p	eta ² (%)	F	p	eta ² (%)
Σχολική ικανότητα						
Κύριες επιδράσεις						
Αυτοαντίληψη	19.333	.000	7.4	23.830	.000	8.1
Σπουδαιότητα	.162	.687	.0	1.568	.211	.3
Αλληλεπίδραση						
Αυτοαντίληψη x Σπουδαιότητα	.945	.390	.4	.235	.791	.1
Σχέσεις με τους συνομηλίκους						
Κύριες επιδράσεις						
Αυτοαντίληψη	40.449	.000	14.3	52.065	.000	16.2
Σπουδαιότητα	4.024	.045	.8	10.543	.001	1.9
Αλληλεπίδραση						
Αυτοαντίληψη x Σπουδαιότητα	3.477	.032	1.4	3.739	.024	1.4
Αθλητική ικανότητα						
Κύριες επιδράσεις						
Αυτοαντίληψη	8.427	.000	3.4	9.929	.000	3.6
Σπουδαιότητα	.019	.889	.0	6.348	.012	1.2
Αλληλεπίδραση						
Αυτοαντίληψη x Σπουδαιότητα	3.578	.029	1.5	.026	.974	.0
Φυσική εμφάνιση						
Κύριες επιδράσεις						
Αυτοαντίληψη	86.685	.000	26.3	178.027	.000	39.8
Σπουδαιότητα	1.068	.302	.2	.456	.500	.1
Αλληλεπίδραση						
Αυτοαντίληψη x Σπουδαιότητα	5.830	.016	.7	5.476	.004	2.0
Εργασιακή ικανότητα						
Κύριες επιδράσεις						
Αυτοαντίληψη	3.686	.026	1.5	18.703	.000	6.8
Σπουδαιότητα	1.719	.190	.4	.427	.514	.1
Αλληλεπίδραση						
Αυτοαντίληψη x Σπουδαιότητα	.945	.389	.4	.938	.392	.3
Συναισθηματικές-διαφυλικές σχέσεις						
Κύριες επιδράσεις						
Αυτοαντίληψη	30.228	.000	11.1	87.722	.000	24.6
Σπουδαιότητα	1.196	.275	.2	4.808	.029	.9
Αλληλεπίδραση						
Αυτοαντίληψη x Σπουδαιότητα	5.760	.003	2.3	.605	.547	.2
Διαγωγή-συμπεριφορά						
Κύριες επιδράσεις						
Αυτοαντίληψη	28.980	.000	10.7	23.057	.000	7.9
Σπουδαιότητα	1.283	.258	.3	.001	.971	.0
Αλληλεπίδραση						
Αυτοαντίληψη x Σπουδαιότητα	5.878	.003	2.4	3.730	.025	1.4
Στενή φίλια						
Κύριες επιδράσεις						
Αυτοαντίληψη	13.780	.000	5.4	6.426	.002	2.3
Σπουδαιότητα	1.966	.161	.4	4.691	.031	.9
Αλληλεπίδραση						
Αυτοαντίληψη x Σπουδαιότητα	3.018	.050	1.2	5.455	.005	2.0

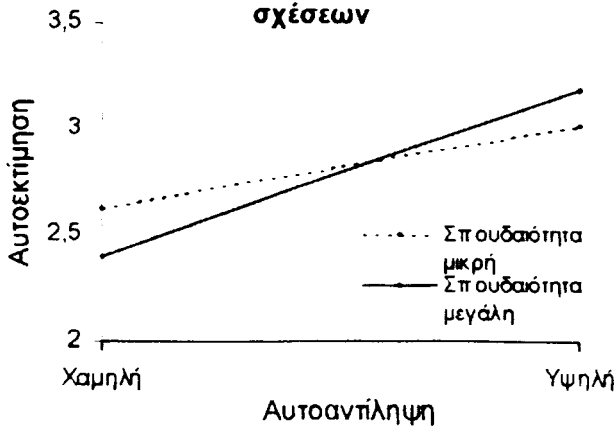
Σχήμα 2
Μέσοι όροι των βαθμών
αυτοεκτίμησης ως προς το επίπεδο
αυτοαντίληψης και το επίπεδο
σπουδαιότητας του τομέα των
σχέσεων με τους συνομηλίκους



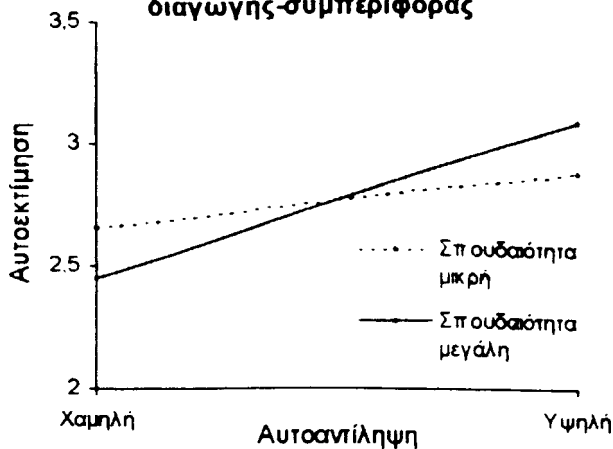
Σχήμα 3
Μέσοι όροι των βαθμών
αυτοεκτίμησης ως προς το επίπεδο
αυτοαντίληψης και το επίπεδο
σπουδαιότητας του τομέα της
φυσικής εμφάνισης



Σχήμα 4
Μέσοι όροι των βαθμών
αυτοεκτίμησης ως προς το επίπεδο
αυτοαντίληψης και το επίπεδο
σπουδαιότητας του τομέα των
συναισθηματικών-διαφυλικών
σχέσεων



Σχήμα 5
Μέσοι όροι των βαθμών
αυτοεκτίμησης ως προς το επίπεδο
αυτοαντίληψης και το επίπεδο
σπουδαιότητας του τομέα της
διαγωγής-συμπεριφοράς



γαλύτερη, όταν ο τομέας θεωρείται σημαντικός.

Οι σημαντικές αλληλεπιδράσεις που αποκάλυψαν οι αναλύσεις διακύμανσης είναι ορατές και στα Σχήματα 2-5, τα οποία είναι εντυπωσιακά όμοια με το Σχήμα 1, στο οποίο αποδίδεται γραφικά η υπόθεση αλληλεπίδρασης του Rosenberg (1965, 1979).

Οι αναλύσεις διακύμανσης της ενότητας αυτής πραγματοποιήθηκαν, επίσης, χωριστά για κάθε φύλο. Τα αποτελέσματα των αναλύσεων, τα οποία παρουσιάζονται στον Πίνακα 6 και τα οποία ήταν συνεπή με τις συνάφειες του Πίνακα 2, έδειξαν ότι το φύλο των μαθητών διαφοροποιεί τόσο το σχήμα, όσο και το μέγεθος των επιδράσεων της αυτοαντίληψης και της σπουδαιότητας των τομέων στην αυτοεκτίμηση.

Συζήτηση

Συνεπή με τα αποτελέσματα σχετικών ερευνών στο διεθνή χώρο (Harter, 1988. Marsh, 1986. Neemann & Harter, 1986), τα ευρήματα της μελέτης μας έδειξαν ότι οι Έλληνες μαθητές της ύστερης εφηβείας δε θεωρούν τους διάφορους τομείς της ζωής τους εξίσου σημαντικούς και ότι ο ίδιος τομέας έχει μεγαλύτερη σπουδαιότητα για κάποιους μαθητές και μικρότερη για άλλους.

Η διερεύνηση των συναφειών της αυτοεκτίμησης με τους επιμέρους τομείς αυτοαντίληψης κατά επίπεδο σπουδαιότητας των τομέων, αποκάλυψε ότι στους τομείς των σχέσεων με τους συνομηλίκους, της αθλητικής ικανότητας, της φυσικής εμφάνισης, των συναισθηματικών-διαφυλικών σχέσεων, της διαγωγής-συμπεριφοράς και της στενής φιλίας η αλληλεπίδραση της αυτοαντίληψης και της σπουδαιότητας των τομέων στην αυτοεκτίμηση ήταν στατιστικά σημαντική. Οι συνάφειες της μελέτης μας κινούνται προς την κατεύθυνση και στα επίπεδα των σχέσεων που έχουν προσδιορίσει αντίστοιχες έρευνες στο διεθνή χώρο (Harter, 1990, 1993, 1994. Harter, Marold, & Whitesell, 1991. Hattie, 1992. Marsh, 1986. Wylie, 1989).

Τα ευρήματα της μελέτης μας δε φαίνεται να υποστηρίζουν την υπόθεση των James

(1890/1963) και Rosenberg (1965, 19798) στους τομείς της σχολικής ικανότητας και της εργασιακής ικανότητας. Ως προς τον τομέα της εργασιακής ικανότητας πιθανολογούμε ότι η εργασιακή ικανότητα ίσως να μην αποτελεί ακόμα για τους μαθητές της εξεταζόμενης ηλικιακής ομάδας έναν τομέα αυτοαξιολόγησης, όπου να μπορούν να κάνουν αξιόπιστες κρίσεις για τον εαυτό τους.

Αντίθετα με τον εργασιακό, ο σχολικός τομέας βρέθηκε να έχει μια μέτρια σχέση με την αυτοεκτίμηση ($r = .32$). Σημειώνεται ότι σε προηγούμενη μελέτη μας με ένα δείγμα Ελλήνων μαθητών της Στ' Δημοτικού και του Γυμνασίου (Μακρή-Μπότσαρη, 1996), η συνάφεια του σχολικού τομέα με την αυτοεκτίμηση κυμάνθηκε σε υψηλότερα επίπεδα ($r = .35$ έως $r = .45$). Η εξασθένιση της συνάφειας μεταξύ αυτοεκτίμησης και αυτοαντίληψης της σχολικής ικανότητας από την Στ' Δημοτικού προς τη Γ' Λυκείου είναι πιθανό να οφείλεται στο γεγονός ότι στις τελευταίες τάξεις του Λυκείου οι μαθητές δεν ενδιαφέρονται τόσο για τις επιδόσεις τους στον παραδοσιακό χώρο του σχολείου, όσο για τις επιδόσεις τους σε άλλες εξωσχολικές πηγές παροχής γνώσεων, τις οποίες θεωρούν ότι συμβάλλουν ουσιαστικότερα στην είσοδό τους στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Ωστόσο, το εύρημα ότι η σχέση της αυτοεκτίμησης με το σχολικό τομέα δε φαίνεται να διαφοροποιείται από τη σπουδαιότητα που αποδίδουν οι μαθητές στη σχολική τους επίδοση ($r = .36$, όταν ο σχολικός τομέας θεωρείται σημαντικός και $r = .30$, όταν ο τομέας αυτός δε θεωρείται σημαντικός) μπορεί λογικά να αποδοθεί στον κυρίαρχο ρόλο που παίζει στον ελληνικό χώρο η σχολική επίδοση στις στάσεις και τις αντιλήψεις των μαθητών, αντανakλώντας τις προσδοκίες των γονέων και τα κοινωνικά πρότυπα.

Μεταξύ των επιμέρους τομέων αυτοαντίληψης τη στενότερη σχέση με την αυτοεκτίμηση βρέθηκαν να έχουν οι τομείς της φυσικής εμφάνισης, των συναισθηματικών-διαφυλικών σχέσεων και των σχέσεων με τους συνομηλίκους. Οι συνάφειες μάλιστα αυτές ήταν ισχυρότερες στα

κορίτσια από ό,τι στα αγόρια. Γιατί, όμως, ο εξωτερικός εαυτός των εφήβων, και ιδιαίτερα των κοριτσιών, όπως αντακλάται μέσα από τη φυσική τους εμφάνιση, την κοινωνική αποδοχή από τους συνομηλίκους τους και την απήχηση που έχουν στο άλλο φύλο, να είναι τόσο στενά δεμένος με τον εσωτερικό τους εαυτό; Πολλές έρευνες έχουν δείξει (Harter, 1994. Harter et al., 1991. Langlois, 1981. Maccoby & Martin, 1983) ότι αυτοί που, σύμφωνα με τα κοινωνικά πρότυπα είναι ελκυστικοί στην εμφάνιση, αντιμετωπίζονται θετικότερα από ό,τι οι λιγότερο εμφανίσιμοι, έχουν ευρύτερη απήχηση στο άλλο φύλο, αλλά και ευρύτερη αποδοχή μεταξύ των συνομηλίκων τους. Ιδιαίτερα η σύγχρονη κοινωνία δίνει μεγάλη έμφαση στην εμφάνιση. Ωστόσο, μολονότι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και η διαφήμιση τονίζουν την αυξανόμενη σημασία της φυσικής εμφάνισης και για τα δύο φύλα, τα ανδρικά πρότυπα ελκυστικότητας φαίνεται να έχουν μεγαλύτερα περιθώρια ανοχής από ό,τι τα γυναικεία. Επιπλέον, αντίθετα με τις γυναίκες, στους άνδρες η φυσική ελκυστικότητα δεν αποτελεί το μοναδικό δρόμο για την αποδοχή του εαυτού και την ανάπτυξη θετικής αυτοεκτίμησης. Στους άνδρες, η νοημοσύνη, η αθλητική ικανότητα, η οικονομική ευμάρεια και η ισχύς, αποτελούν τομείς για μια θετική εκτίμηση του εαυτού από τους άλλους και από τους ίδιους.

Βιβλιογραφία

- Burns, R. (1982). *Self-concept development and education*. London: Holt, Rinehart, & Winston.
- Cattell, R. B. (1966). The scree test for the number of factors. *Multivariate Behavioral Research*, 1, 245-276.
- Gergen, K. J. (1968). Personal consistency and the presentation of self. In C. Gordon & J. Gergen (Eds.), *The self in social interaction* (pp. 299-308). New York: Wiley.
- Harter, S. (1983). Developmental perspectives of the self-system. In M. Hetherington (Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality and social development* (pp. 275-386). New York: Wiley.
- Harter, S. (1985). *Manual for the Self-Perception Profile for Children*. Denver, CO: University of Denver Press.
- Harter, S. (1986). Processes underlying the construction, maintenance, and enhancement of the self-concept in children. In J. Suls & A. Greenwald (Eds.), *Psychological perspectives on the self* (Vol. 3, pp. 137-181). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Harter, S. (1987). The determinants and mediational role of global self-worth in children. In N. Eisenberg (Ed.), *Contemporary topics in developmental psychology* (pp. 219-242). New York: Wiley.
- Harter, S. (1988). *Manual for the Self-Perception Profile for Adolescents*. Denver, CO: University of Denver Press.
- Harter, S. (1990). Causes, correlates and the functional role of global self-worth: A life-span perspective. In J. Kolligan & R. Sternberg (Eds.), *Perceptions of competence and incompetence across the life-span* (pp. 67-98). New Haven, CT: Yale University Press.
- Harter, S. (1993). Causes and consequences of low self-esteem in children and adolescents. In R. F. Baumeister (Ed.), *Self-esteem: The puzzle of low self-regard*. New York: Plenum.
- Harter, S. (1994). Teacher and classmate influences on scholastic motivation, self-esteem, and level of voice in adolescents. In K. Wentzel & J. Juvonen (Eds.), *Social motivation: Understanding children's school adjustment*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Harter, S., & Monsour, A. (1992). Developmental analysis of opposing self-attributes in the adolescent self-portrait. *Developmental Psychology*, 28, 251-260.
- Harter, S., Marold, D. B., & Whitesell, N. R. (1991). A model of psychosocial risk factors leading to suicidal ideation in young

- adolescents. *Development and Psychopathology*, 4, 167-188.
- Hattie, J. (1992). *Self-concept*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Hoge, D. R., & McCarthy, J. D. (1984). Influence of individual and group identity salience in the global self-esteem of youth. *Journal of Personality and Social Psychology*, 47, 403-414.
- James, W. (1963). *The principles of psychology*. New York: Holt, Rinehart, & Winston. (Original work published 1890)
- Kaplan, H. B. (1980). *Deviant behavior in defense of self*. New York: Academic.
- Kelly, G. A. (1955). *The psychology of personal constructs*. New York: Norton.
- Langlois, J. H. (1981). Beauty and the beast: The role of physical attractiveness in the development of peer relations and social behavior. In S. S. Brehm, S. M. Kassir, & F. X. Gibbons (Eds.), *Developmental social psychology: Theory and research*. New York: Oxford University Press.
- Maccoby, E., & Martin, J. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In E. M. Heatherington (Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality and social development*. New York: Wiley.
- Makri-Botsari, E., & Robinson, W. P. (1991). Harter's Self-Perception Profile for Children: A cross-cultural validation in Greece. *Evaluation and Research in Education*, 5, 135-143.
- Μακρή-Μπότσαρη, Ε. (1997, Μάιος). Αναπτυξιακές διαφορές της αυτοαντίληψης. Εισήγηση στο 6ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ψυχολογικής Έρευνας, Αθήνα.
- Μακρή-Μπότσαρη, Ε. (1996). Δομή και προσδιοριστικοί παράγοντες της αυτοαντίληψης των ελληνόπουλων. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 23, 271-318.
- Μακρή-Μπότσαρη, Ε. (2000). Η έννοια του εαυτού εφήβων και οι σημαντικοί άλλοι. *ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ, Το Περιοδικό της Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας*, 7(1), 88-113.
- Markus, H., & Wurf, E. (1987). The dynamic self-concept: A social psychological perspective. *Annual Review of Psychology*, 38, 299-337.
- Marsh, H. W. (1986). Global self-esteem: Its relation to specific facets of self-concept and their importance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1224-1236.
- Marsh, H. W. (1988). *The Self-Description Questionnaire (SDQ): A theoretical and empirical basis for the measurement of multiple dimensions of preadolescent self-concept: A test manual and research monograph*. San Antonio, TX: Psychological Corporation.
- Marsh, H. W. (1990). Multidimensional, hierarchical self-concept: Theoretical and empirical justification. *Educational Psychology Review*, 2, 77-172.
- Marsh, H. W. (1993). The multidimensional structure of academic self-concept: Invariance over gender and age. *American Educational Research Journal*, 30, 841-860.
- Marsh, H. W., Smith, I. D., & Barnes, J. (1983). Multitrait-multimethod analyses of the Self-Description Questionnaire: Student-teacher agreement on multidimensional ratings of student self-concept. *American Educational Research Journal*, 20, 333-357.
- Messer, B., & Harter, S. (1986). *Manual for the Self-Perception Profile for Adults*. Denver, CO: University of Denver Press.
- Neemann, J., & Harter, S. (1986). *Manual for the Self-Perception Profile for College Students*. Denver, CO: University of Denver Press.
- Παρασκευόπουλος, Ι. (1990). *Στατιστική: Τόμος Β'. Επαγωγική Στατιστική*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent child*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rosenberg, M. (1979). *Conceiving the self*. New York: Basic.
- Shavelson, R. J., Hubner, J. J., & Stanton, G. C. (1976). Self-concept: Validation of construct interpretations. *Review of Educational Research*, 46, 407-441.

- Tesser, A. (1980). Self-esteem maintenance in family dynamics. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39, 77-91.
- Tesser, A. (1988). Toward a self-evaluation maintenance model of social behavior. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 21). New York: Academic Press.
- Tesser, A., & Campbell, J. (1983). Self-definition and self-evaluation maintenance. In J. Suls & A. Greenwald (Eds.), *Psychological perspectives on the self* (Vol. 2, pp. 1-31). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Χατζηχρήστου, Χ., & Hopf, D. (1992). Αυτοαντίληψη μαθητών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 17, 253-269.
- Wylie, R. (1989). *Measures of self-concept*. Lincoln, NE: University of Nebraska Press.

The importance of self-perception in specific domains as a differentiating factor of its relation to self-esteem

EVI MAKRI-BOTSARI

University of Athens, Greece

ABSTRACT

The purpose of the study was to test the interactive hypothesis first proposed by James (1890) and restated 100 years later by Rosenberg, according to which the relationship of a specific self perception domain to self-esteem depends on the importance which the individual places on that domain. Harter's Self-Perception Scale for Adolescents was administered to a sample of 1033 Greek students in grades 11 and 12. A series of ANOVAs revealed that the higher the self-perception in the specific domains examined in our study, the higher the self-esteem. Moreover, in the domains of social acceptance, athletic competence, physical appearance, romantic appeal, behavioral conduct and close friendship the interaction between self-perception and the domains' importance on self-esteem was statistically significant. For physical appearance, romantic appeal, social acceptance and behavioral conduct the significance level of this interaction was lower than $p = .01$. These were the domains bearing a moderate to strong relationship to self-esteem.

Key words: Self-concept, Self-esteem, Self-perception domains.